

Постпозитивна морфема 巴 *ba* не зберігає тон. Надає словам конотацію негативного відтінку. Наведемо приклади двоскладових слів: 泥巴 *níbā* «бруд» 锅巴 *guōbā* «накип».

Отже, суфіксація є достатньо сильним і продуктивним засобом словотвору для поповнення лексичного запасу мови та утворення конотативного значення слів. Кожен із наведених вище суфіксів відображає різні експресивні, емоційні, оцінювальні відтінки, може надавати певного описового відтінку всьому слову, вказувати на фізичні та психологічні ознаки предмета, особи чи явища.

Література:

1. Горелов В. І. Лексикологія китайської мови. М., 1984. 216 с.
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Вид. центр «Академія», 2001. 368 с.
3. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 104 с.
4. Семенас А. Л. Лексика китайської мови. М., 2005. 310 с.
5. 武占坤. 词汇 / 武占坤. 上海: 上海教育出版社, 1983. 182 页.

О. Я. Лаврінець
Київ, Україна

ДИНАМІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СУЧАСНОМУ НАУКОВО-НАВЧАЛЬНОМУ МОВЛЕННІ

Обсяг парадигми пасивних конструкцій, їх ієрархія, структура та нормативність ужитку були предметом досліджень і дискусій мовознавців минулого (О. Курило, М. Гладкий, М. Сулима, О. Синявський, С. Смеречинський, С. Дложевський та ін.) і сучасного (К. Городенська, Н. Непийвода, С. Караванський, М. Гінзбург, С. Харченко та ін.) періодів.

Визначальною рисою українського синтаксису книжних стилів, зокрема наукового та офіційно-ділового, традиційно називають пасивні конструкції, домінування яких над активними зумовлене довгочасним формуванням української мови під впливом норм російської літературної мови.

Після здобуття Україною незалежності лінгвісти взяли за справу відновлення національної ідентичності української мови на всіх мовних рівнях, зокрема й синтаксичному, який уважали

наднаціональним. Доцільність уживання пасивних конструкцій умотивовано лише комунікативною потребою [2, с. 262], а з парадигми пасиву вилучено дієслова на *-ся* пасивного стану [3, с. 243], що зумовило її двокомпонентність – предикативні форми на *-но*, *-то* та предикативні пасивні дієприкметники на *-ний*, *-тий*.

За нашими спостереженнями, у сучасному власне-науковому мовленні негуманітарного і частково гуманітарного напрямів та в адміністративно-канцелярському мовленні все ще досі домінують пасивні конструкції, причому суттєво переважають над іншими типами речення з дієсловами на *-ся* пасивного стану, що є даниною історії розвитку цих книжних стилів.

Динаміка функціонування пасивних конструкцій у сучасному науково-навчальному мовленні ще не була предметом дослідження. Спостереження здійснюємо за передмовами підручників і навчальних посібників із морфології та синтаксису для ЗВО. Вибір джерел зумовлений тим, що ці праці висвітлюють питання граматичних норм сучасної української літературної мови, а передмови є показовими у їх репрезентації. Для аналізу взято джерела, датовані останнім десятиріччям ХХ ст. (5 джерел) та другим десятиріччям ХХІ ст. (6 джерел), що пов'язано з активним друком граматичної науково-навчальної літератури в зазначені відтинки.

Передмови досліджуваних підручників і посібників кінця ХХ ст. репрезентують здебільшого традиційний обсяг та ієрархію парадигми пасиву: ядро – конструкції з дієсловами на *-ся* пасивного стану, периферія – конструкції з предикативними формами на *-но*, *-то* та пасивними дієприкметниками на *-ний*, *-тий*. Примітно, що в СУМС–1994 вживано речення лише з дієсловами на *-ся* пасивного стану, а в ГУМС ядро формують речення з предикативними формами на *-но*, *-то*. Функціують переважно двокомпонентні пасивні конструкції: *Поняття текст досліджується з погляду його побудови* (СУМС–1994, с. 3); *Дотепер підручника <...> ще не було створено* (ГУМС, с. 3); *Прислівники представлені як деривати трьох ступенів адвербіальної деривації* (ГУММ, с. 4) тощо; рідше трикомпонентні конструкції, зокрема й ненормативні: *Їх [вагомі здобутки] закладено світовою постаттю у мовознавстві – премудрим українцем О. О. Потебнею* (ССУЛМ, с. 3) тощо. Пасивні конструкції різних типів подеколи вживано паралельно, що засвідчує ототожнення їхніх структурно-семантичних особливостей: *Її [проблему] розв'язано в основному так, як у структурно-семантичному синтаксисі, лише додане поняття про поділ прислівних поширювачів* (ССУМ, с. 3); *У новому підручнику, на відміну від інших, обґрунтовано нечастиномовний статус так званих службових слів і вигуків. Службові слова кваліфікуються як аналітичні синтаксичні морфеми*

(ГУММ, с. 4); *Тому в посібнику ці питання висвітлені фрагментарно або й зовсім не розглядаються* (ССУМ, с. 4) тощо. Нерозмежування відмінностей пасивних конструкцій зумовлює вибір за власним уподобанням речень: *До кожного розділу подано рекомендовану літературу* (ГУМС, с. 4) – *До кожної частини мови та всіх типів аналітичних синтаксичних морфем подається список наукової літератури* (ГУММ, с. 4) тощо.

У передмовях підручників і посібників другого десятиріччя ХХІ ст. спостерігаємо нечасте використання конструкцій із дієсловами на -ся пасивного стану, що репрезентує їхню периферійність у парадигмі пасиву (СУММ), або й усунення з ужитку та парадигми пасиву (ГУММСМ; МСМ; СУМС–2013), що збігається з граматичною нормою, що її зазначено в самих аналізованих джерелах (ГСУЛММ; ТМУМ). Пор.: *Значна увага надається формальним процедурам морфологічного аналізу* (СУММ, с. 12) – *Чільне місце в описі морфологічної системи та структури української мови відведено характеристиці динамічних явищ* (ГСУЛММ, с. 17); *Деякі дискусійні питання української морфології <...> трактуються нетрадиційно* (СУММ, с. 12) – *Як міжсривневу, морфолого-синтаксико-словотвірну витлумачено категорію ступенів порівняння прикметників і прислівників* (ГСУЛММ, с. 17) тощо. Водночас подеколи простежуємо паралельне функціонування різних типів двокомпонентних пасивних конструкцій: *Концепція морфології <...> вибудовувалася поступово і відображена в авторських публікаціях* (СУММ, с. 11); *Категорію способу дієслова <...> тут оперто на опозицію ірреальних значень <...> Опис частиномовних класів та службових слів-морфем опертий на широкий фактичний матеріал* (ГСУЛММ, с. 17) тощо. Примітно, що поміж конструкцій із предикативними формами на -но, -то та дієприкметниками на -ний, -тий переважають перші, оскільки інші становлять «проміжну ланку в перетворенні особових речень у безособові на позначення результативного стану» [1, с. 14], а їх активний ужиток є одним із типових впливів іменного характеру російського книжного синтаксису [2, с. 254].

Зауважимо, що інколи вибір зроблено на користь активних конструкцій як питомої риси синтаксису української мови: *У «Морфеміці» слово вивчають* [а не вивчається] *із погляду морфемної будови* (МСМ, с. 7); *Синтаксис образно й цілком підставно називають* [а не називається] *Князем мови* (СУМС–2013, с. 7); *Розділи підручника об'єднує спільний об'єкт* [а не об'єднані спільним об'єктом] *дослідження – слово* (МСМ, с. 7); *Тепер морфологія здобуває* [а не морфології надається] *гідне місце в теоретичних зацікавленнях мовознавців* (ТМУМ, с. 6) тощо.

Отже, передмови підручників і навчальних посібників із граматики кінця ХХ – початку ХХІ ст. репрезентують позитивну динаміку обмеженого функціонування та вилучення з ужитку конструкцій із дієсловами на *-ся* пасивного стану, а також набуття конструкціями з предикативними формами на *-но*, *-то* та пасивними дієприкметниками на *-ний*, *-тий* відповідно ядерного і периферійного статусів. Збереження такої тенденції та розв'язання проблеми «ідеального» співвідношення активних і пасивних конструкцій у науково-навчальній літературі сприятиме поверненню національної самобутності синтаксису української мови загалом та її книжних стилів зокрема.

Список умовних скорочень:

ГСУЛММ – Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. За ред. К. Г. Городенської. Київ: ВД Д. Бураго, 2017. 752 с.

ГУММ – *Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М.* Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.

ГУММСМ – *Плющ М. Я.* Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ: ВД «Слово», 2010. 328 с.

ГУМС – *Вихованець І. Р.* Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.

МСМ – Морфеміка. Словотвір. Морфологія: підручник. За ред. О. Я. Лаврінець. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2019. 524 с.

ССУЛМ – *Каранська М. У.* Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 312 с.

ССУМ – *Слинько І. І., Гуїванюк Н. В., Кобилянська М. Ф.* Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994.

СУММ – *Сучасна українська мова: Морфологія: підручник.* За ред. А. К. Мойсієнка. Київ: Знання, 2013. 524 с.

СУМС–1994 – *Сучасна українська мова. Синтаксис: підручник.* За ред. О. Д. Пономаріва. Київ: Либідь, 1994. 256 с.

СУМС–2013 – *Сучасна українська мова: Синтаксис: підручник.* За ред. А. К. Мойсієнка. Київ: Знання, 2013. 238 с.

ТМУМ – *Теоретична морфологія української мови: Академічна граматика української мови.* За ред. І. Вихованця. Київ: Ун-т. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.

Література:

1. *Городенська К.* Синтаксична специфіка української наукової мови. Українська термінологія і сучасність. 2001. Вип. IV. С. 11–15.
2. *Непийвода Н. Ф.* Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). Київ: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. 303 с.
3. *Теоретична морфологія української мови: Академічна граматика української мови.* За ред. І. Вихованця. Київ: Ун-т. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.